

Klemen Kordež

Slavoj Žižek: *Antigona*.

Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo (zbirka *Analecta*), 2015.

73 strani (ISBN 978-961-6376-65-5), 12 EUR

Žižkova *Antigona* ni prva adaptacija Sofoklejeve mojstrovine v slovenskem kulturnem prostoru. V luči povojnega nasilja je leta 1960 Dominik Smole izdal istoimensko dramo, ki se je tako kot Žižkova ukvarjala z razmerjem med človeškimi in t. i. božjimi zakoni, le da je Smole v svojem delu zagovarjal popolnoma nasprotno etično stališče. Čeprav Žižek Smoletove *Antigone* v svoji knjigi na nobenem mestu ne omenja, je jasno, da je skozi celotno delo pravzaprav v spopadu z romantično podobo revolucionarke Antigone, ki se bori proti despotski samovolji kralja Kreona.

Poleg dramskega teksta z naslovom *Trojno življenje Antigone* v knjigi najdemo še uvodni esej, v katerem Žižek navaja razloge za nastanek tako neobičajnega besedila. Ne gre za umetniško delo, zatrjuje avtor, ampak za »etično-politično vajo«, ki je pravzaprav le skrajšan kolaž Gantarjevega prevoda grškega izvirnika, iz katerega je avtor poskušal odstraniti vse, kar je nepomembno za njegove izpeljave, ki temeljijo izključno na političnem vidiku dela. Sem in tja je tudi kaj dodal, največ svobode pa si je pustil pri sklepnem prizoru tragedije, saj ima njegova drama tri različne zaključke, v katerih jasno predstavi svoje poglede na politična vprašanja, ki se odpirajo ob Antigonini zgodbi. V njih se močno naslanja na Heglova razmišljanja o tej antični junakinji, ki jih lahko najdemo v knjigi z naslovom *Predavanja o estetiki: dramska poezija*. Če želimo razumeti glavno misel Žižkovega dramskega besedila, si moramo na hitro pogledati Heglovo teorijo o tej antični klasiki.

V nasprotju s splošno interpretacijo (poudarimo, tudi s šolsko), ki v liku Antigone prepozna izrazito pozitivno osebo, Hegel zagovarja veliko bolj uravnoteženo in predvsem filozofsko poglobljeno stališče. Kot je znano, je Antigona kljub Kreonovi izrecni prepovedi pokopala svojega brata Polinejka ter dejanje pred njim in zborom opravičevala z naslednjimi besedami: »/V/em, da razglasim minljivega človeka / nima moči, da omaje neomajne / in nenapisane bogov zakone. / Njih zakon ni od danes ne od včeraj, / na veke velja, nihče ne ve, od kdaj« (1987: 24). To so ključne besede Sofoklejeve *Antigone*, ki so v drami zoperstavljene Kreonovemu jasnemu stališču: »/K/omur svojci več pomenijo / kot domovina, zame je ničvrednež!« (ibid: 13). Sedaj, ko imamo vzpostavljeno napetost med t. i. večnimi zakoni (*Antigona*) in tistimi, ki jih je vzpostavil človek (*Kreon*), lahko razumemo Heglovo interpretacijo, po kateri Sofoklej pred nas postavi dve enakovredni moralni stališči, ki se v tragičnem zapletu izkristalizirata onkraj »gole naključnosti neposredne individualnosti« (2001: 56) in tako pokažeta na temeljno točko v razvoju zahodne civilizacije: prehod od božjih k civilnim zakonom.

Kot smo že dejali, se Žižek v nasprotju s Heglom v svoji *Antigoni* osredotoča izključno na politični vidik dela, ki ga nazorno predstavi v treh različicah izteka tragedije. V prvi avtor sledi antičnemu zgledu, v katerem hoče Kreon osvoboditi Antigono, a v njeno celico pride prepozno – Antigona je mrtva, njen zaročenec in Kreonov sin Hajmon pa seže po očetovem življenju, zgreši in si nato sodi sam. V tej različici Žižek zamolči javni zlom Kreona, kjer objokuje svojo usodno napako, in s tem delu odvzame tragično napetost, ki jo je vzpostavil Sofoklej.

V drugi avtor skoraj parodira posledice, do katerih bi prišlo, če bi Polinejka častno pokopali. Mesto bi gorelo, saj bi se zopet vnela državljanska vojna, ker bi del prebivalstva, ki v Polinejku vidi izdajalca domovine, začelo divjati po mestu. Ubila bi bila celo kralj Kreon in njegov sin Hajmon. Med ruševinami, ki jih golta ogenj, pa bi se sprehajala Antigona in ponavljala svoje besede, ki sedaj dobijo popolnoma novo konotacijo: »Ne da sovražim – da ljubim sem na svetu ...« (str. 60). Na ta način skuša Žižek iz bralca odgnati vsakršno simpatijo in sočutje do naslovne junakinje, kakor zapiše v uvodnem eseju. Če je Hegel še vzdrževal napetost med Kreonom in Antigono (če-

prav lahko tudi pri njem začutimo večjo naklonjenost do prvega, posebej v *Fenomenologiji duha*), pa se Žižek jasno postavi na Kreonovo stran. Zmagati mora država, ne pa neki nedoumljivi božji zakoni iz prazgodovine. Skozi besede zbora avtor celo obtoži Antigono, da je zaljubljena vase in misli le na svojo posmrtno slavo. Zаметke takega stališča sicer najdemo tudi v izvirniku, ki ga Žižek še razširi, v popolnoma drugačen kontekst pa postavi Hajmonove besede, ki jasno kažejo na simpatije ljudstva do Polinejka in posebej do Antigone. Kreon se na te obtožbe namreč odzove s stališčem, češ, saj počnem le, kar ljudstvo tako ali tako hoče, česar v antični *Antigoni* ne najdemo. Izvirnik tako prikroji za svoje potrebe, kar seveda ne bi bilo nič narobe, če avtor tega dejstva ne bi prikrival in s svojimi poudarki popolnoma poplitvil celotne tragedije.

To interpretacijo moramo brati tudi v luči slovenske polpretekle zgodovine in Smoletove *Antigone*, na kar je opozoril Tine Hribar, ki je ob izdaji knjige objavil daljši članek v časniku Delo (7. 11. 2015). Sicer iz tona njegovega pisanja jasno razberemo osebne zamere med velikanoma slovenske filozofije, a res je, da v Žižkovi *Antigoni* zlahka najdemo nič koliko mest, na katerih avtor opravičuje revolucionarno nasilje v Sloveniji, ki je v delu na neki način izenačeno z nujnostjo izničenja Antigoninih zahtev: »Antigona: Karkoli že porečete, / grozljivo je ubiti človeka ... // Zbor: ... a včasih, če ne storimo nič, / odpremo vrata reki mrličev, / tedaj je ne ubiti lahko še hujši zločin« (str. 70).

V tretji različici pa avtor postreže s svojevrstno razrešitvijo spora med Kreonom in Antigono: zbor, ki je po Žižkovi razlagi v antični tragediji skoraj nemi opazovalec dogajanja, prevzame oblast nad mestom in oba protagonista drame razglasi za državna sovražnika, ki zaradi svojeglavosti v Tebe vnašata politični nemir, zaradi česar sta oba aretirana in po hitrem postopku usmrčena. Na ta način avtor prikaže komunistično vladavino ljudstva, ki stopa onkraj spopadov idealiziranih protagonistov ter mestu prinese mir in blagostanje.

V Žižkovi interpretaciji *Antigone* najdemo dva glavna poudarka. Prvi je jasna podpora svetovni komunistični revoluciji, drugi pa je lokalne narave in zato veliko bolj čustveno zaznamovan. Ob Antigonini zgodbi hoče avtor namreč rehabilitirati stališče, ki je v zahodni družbi vsaj od padca berlinskega zidu naprej najostreje obsojano: prava komunistična revolucija bo vedno zahtevala smrtne žrtve, ker bodo vedno obstajale reakcionarne sile, ki se ji bodo upirale. Ta stališča so v Žižkovi *Antigoni* izražena z avtorjevimi lastnimi besedami, ki jih že po slogovni zaznamovanosti lahko jasno ločimo od Gantarjevega prevoda. Navedimo primer: vodja zbora Antigoni zabrusi: »Zdaj je jasno, da zakon, ki mu slediš, / zadeva le tebe in tvojega brata, / le tebe in ne Teb, / v njem ni spoštovanja do vseh, ki umirajo, / zadeva le dekle, ki odvzeta ji bila je zadnja igraka« (str. 48).

Res je, Žižek v uvodnem eseju jasno navede, da ne gre za umetniško delo, ampak za »etično-politično vajo«, a ne moremo se znebiti vtisa, da dramsko besedilo v knjigi spominja na socrealistične poskuse iz petdesetih letih dvajsetega stoletja, v katerih so avtorji skozi besede svojih protagonistov kričali komunistične krilatice, ki so bile le v službi utrjevanja obstoječega sistema, in tako niso v kulturni prostor prinesli nič novega – tako kot oni tudi Žižek vsaki besedi v delu pripne neko filozofsko ozadje, prek katerega jo moramo razumeti. Iz tega razloga bi delo lahko označili za neosocrealistično dramo, ki brez kakršnekoli umetniške vrednosti izraža nič kolikokrat ponovljena Žižkova stališča, le da jih tokrat predstavlja prek dramskega besedila, in ne običajnega filozofskega dela.

Literatura

Hegel, G. W. F. (2001): Predavanja o estetiki: dramska poezija. Ljubljana: DTP (Analecta).

Sofokles (1987): *Antigona*; Kralj Ojdipus. Ljubljana: Mladinska knjiga (knjižnica kondor; zv. 243).